

มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 370 ราย ซึ่งในปีนั้น (พ.ศ. 2523) มีผู้ถูกสัตว์กัดแล้วมารับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าจำนวน 63,939 ราย ถ้าพิจารณาตามจำนวนผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าแล้วพบว่า อุบัติการณ์ของโรคพิษสุนัขบ้าในคนมีแนวโน้มลดลงตามลำดับ จำนวนผู้เสียชีวิตลงจาก 370 ราย ในปี พ.ศ. 2523 เหลือ 185 รายในปี พ.ศ. 2533 หลังจากนั้นจำนวนผู้เสียชีวิตลดลงอย่างมากอีก 5 ปีถัดมาคือเหลือ 74 รายในปี พ.ศ. 2538 (ตารางที่ 1) หลังจากนั้นอีก 5 ปีต่อมาผู้เสียชีวิตลดลงเล็กน้อย เหลือ 50 ราย ในปี พ.ศ. 2543 ในปี พ.ศ. 2546 ผู้เสียชีวิตลดลงเหลือ 21 ราย มีการกระจายอยู่ใน 13 จังหวัด และในปีที่ต่ำสุด พ.ศ. 2547 ผู้เสียชีวิตลดเหลือ 19 ราย แต่การกระจายกลับเพิ่มเป็น 16 จังหวัด นับว่า สถานการณ์ไม่ได้ดีขึ้นเท่าที่ควร และหากพิจารณารายภาคแล้วจะพบว่า ผู้เสียชีวิตภาคใต้กลับสูงขึ้นจากเดิมปี พ.ศ. 2536 เคยมีผู้เสียชีวิต 4 ราย ซึ่งน่าจะทำให้ไม่มีผู้เสียชีวิตได้ แต่ในปี 2547 กลับเพิ่มเป็น 5 ราย

ถ้าพิจารณาจำนวนผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าในรอบ 5 ปี (พ.ศ.2543-2547) มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 157 ราย ในจำนวนนี้เป็นผู้ป่วยในภาคกลาง 74 ราย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 39 ราย ภาคใต้ 28 ราย ภาคเหนือ 16 ราย พบว่ามีหลายจังหวัดที่ไม่มีผู้เสียชีวิตติดต่อกันหลายปีแต่กลับมีผู้เสียชีวิตมาอีก เช่น อ่างทอง ตาก สตูล จังหวัดที่มีผู้เสียชีวิตเกือบทุกปี ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี นนทบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี สมุทรปราการ ชลบุรี ปราจีนบุรี ระยอง จันทบุรี บุรีรัมย์ สุรินทร์ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ส่วนจังหวัดที่ไม่มีผู้เสียชีวิตติดต่อกันตั้งแต่ 12 ปี ขึ้นไปมี 6 จังหวัด คือ ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย สิงห์บุรี นราธิวาส

จากข้อมูลผู้เสียชีวิต 3 ปีล่าสุด (พ.ศ. 2545 – พ.ศ. 2547) พบว่าจำนวนผู้เสียชีวิต รวม 70 ราย เป็นเพศชาย 51 ราย เพศหญิง 19 ราย อยู่ในกลุ่มเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี 16 ราย กลุ่มอายุ 15 ปี – 60 ปี 48 ราย อายุ 60 ปีขึ้นไป 6 ราย ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง รองลงมาเป็นเกษตรกร สัตว์ที่เป็นสาเหตุ ส่วนใหญ่เป็นสุนัข 64 รายจาก 70 รายที่เหลือเป็นพังพอน 1 ราย กระต่าย 1 ราย ข้อมูลไม่ชัดเจน 4 ราย⁽²⁾ จากรายงานการสอบสวนที่ชัดเจน พบว่าเป็นสุนัขมีเจ้าของถึง 36 ราย ในจำนวนนี้เป็นสุนัขของตนเอง 18 ตัว และเป็นลูกสุนัขอายุต่ำกว่า 6 เดือน ถึง 39 ตัว

Table 1. Number of rabies patients in 4 regions of Thailand, 1990-2004

Year	Region				Total	Ratio (per 100,000)
	Central	North	Northeast	South		
1990	71	26	62	26	185	0.33
1991	69	34	54	14	171	0.30
1992	34	23	45	11	113	0.19
1993	29	21	39	4	93	0.16
1994	18	5	32	13	78	0.13
Total (5 years)	221	109	232	68	640	-
1995	25	13	28	8	74	0.12
1996	33	10	29	5	77	0.13
1997	33	6	15	4	58	0.10
1998	32	10	11	4	57	0.09
1999	41	6	17	4	68	0.11
Total (5 years)	164	45	100	25	334	-
2000	26	7	11	6	50	0.08
2001	21	2	5	9	37	0.06
2002	9	5	11	5	30	0.05
2003	10	1	7	3	21	0.03
2004	8	1	5	5	19	0.03
Total (5 years)	74	16	39	28	157	-

(แยกเป็นสุนัขต่ำกว่า 3 เดือน 19 ตัว สุนัขอายุ 3 – 6 เดือน 20 ตัว) สุนัขอายุสูงกว่า 6 เดือน 7 ตัว ไม่ทราบข้อมูล 18 ตัว สถานที่เกิดเหตุถูกกักที่บ้านตนเองสูงถึง 29 ราย บาดแผลที่ถูกกัดมีทั้งแผลถูกข่วน ไม่มีเลือดออกไปจนถึงแผลลึก ระยะพักตัวส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 1 – 3 เดือน นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ป่วย หลายรายที่ไม่ให้ข้อมูลการถูกสัตว์กัดไว้ ซึ่งอาจเป็นเพราะระยะพักตัวไม่แน่นอน แต่อาการขั้นสุดท้ายมีอาการน่าสงสัย แพทย์ได้ให้ความสนใจเก็บตัวอย่างส่งตรวจหาเชื้อแล้วพบเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า ผู้ป่วยเสียชีวิตส่วนใหญ่ถูกสุนัขกัดแล้วไม่ได้สนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นลูกสุนัข ทำให้คิดว่าไม่น่าจะเป็นโรคพิษสุนัขบ้า

สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์

จากผลการตรวจวินิจฉัยโรคพิษสุนัขบ้าจากหัวสัตว์ที่ส่งตรวจยังห้องปฏิบัติการทั่วประเทศทุกหน่วยงาน (กรมปศุสัตว์ สถานเสาวภา กระทรวงสาธารณสุข) ระหว่างปี พ.ศ.2538 - 2547 พบว่ามีแนวโน้มลดลงเช่นเดียวกันจาก 46.42% ในปี 2538 เหลือ 18.48% ในปี 2547 (ตารางที่2) พบว่าพื้นที่ที่มีการพบเชื้อโรคพิษสุนัขบ้าสูงสุดโดยเฉลี่ย 5 ปี คือ พื้นที่ในภาคใต้ ภาคใต้ตอนบน และภาคตะวันตก ช่วงเวลาที่พบว่าสัตว์ที่ส่งตรวจแล้วพบเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า สูงกว่าช่วงอื่น ๆ 2 ช่วง คือช่วงแรกเดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคมหรือเมษายน และช่วงที่ 2 ในเดือนกรกฎาคม หรือ สิงหาคม พบว่าทุกปีมีอัตราการพบเชื้อในสุนัขสูงกว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ (94%) รองลงมาคือแมว (4.14%) และในหลายปี ที่ผ่านมามีปศุสัตว์ เช่น โคเนื้อ สุกร ตรวจพบเชื้อโรคพิษสุนัขบ้าเพิ่มขึ้น เนื่องจากถูกสุนัขที่เป็นบ้ามากัด ซึ่งในประเทศไทย สุนัขยังคงเป็นพาหะนำโรคที่สำคัญและเป็นตัวการแพร่เชื้อไปยังสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดอื่น ๆ อีก ด้วย⁽²⁾ นอกจากนี้พบว่าปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพบเชื้อโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ พบว่าร้อยละ 41.1 ของจำนวนสัตว์ที่พบเชื้อ เป็นสัตว์มีเจ้าของ ร้อยละ 58.8 เป็นสัตว์ไม่มีเจ้าของรวมทั้งไม่ทราบประวัติ ส่วนประวัติการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า สัตว์ที่พบเป็นโรคพิษสุนัขบ้าไม่เคยได้รับการฉีดวัคซีนร้อยละ 84.2 ซึ่งเป็นเพราะเจ้าของไม่ให้ความสนใจในการนำสัตว์ไปฉีดวัคซีนหรือเป็นสัตว์ไม่มีเจ้าของที่ไม่สามารถจับมาฉีดวัคซีนได้ ส่วนที่เหลือเป็นสัตว์ที่ฉีดวัคซีนแล้ว ยังพบเชื้อโรคพิษสุนัขบ้าร้อยละ 15.8 ซึ่งอาจเกิดจากการฉีดวัคซีนครั้งสุดท้ายทิ้งระยะเวลานานเกินกว่า 1 ปี หรือ เป็นลูกสุนัขอายุน้อยได้รับเชื้อก่อนที่จะถึงอายุที่ควรจะได้รับวัคซีน ส่วนลักษณะทางอาการ พบว่าส่วนใหญ่สัตว์แสดงอาการดุร้ายที่เด่นชัดคือดุร้ายไล่กัดคนและสัตว์อื่น ๆ วิ่งพล่านไปทั่ว เป็นต้น ส่วนอายุของสัตว์พบว่าสามารถเป็นได้ทุกอายุ

Table 2. Rabies positive animals, Thailand, 1995-2004

Year	Rabies positive animals/Total submitted (%)
1995 (2538)	2,939/6,332 (46.42)
1996	1,860/4,481 (41.51)
1997	1,338/4,096 (32.67)
1998	1,314/4,592 (28.61)
1999	1,252/4,543 (27.56)
2000	1,181/4,112 (28.72)
2001	982/3,422 (28.70)
2002	743/3,039 (24.45)
2003	544/2,471 (22.02)
2004	341/1,811 (18.83)

This table is not clear. It should have actual number with % in brackets. If this is possible, the table should read: Year Rabies positive animals/Total submitted (%)

จำนวนสัตว์ที่ตรวจพบเชื้อ ในทางทฤษฎีน่าจะเป็นข้อมูลที่บ่งชี้สถานการณ์ของโรคพิษสุนัขบ้าได้อย่างถูกต้อง⁽³⁾ แต่ความเป็นจริงยังมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ข้อมูลนี้เพียงอย่างเดียวบอกสถานการณ์โรคที่แท้จริงไม่ได้ เช่น จังหวัดใดมีห้องชันสูตรโรคตั้งอยู่ ก็จะมีตัวอย่างส่งไปตรวจมาก โอกาสพบเชื้อก็จะมากตามไปด้วย ซึ่งตรงข้ามกับ หากจังหวัดใดไม่มีห้องชันสูตรโรคตั้งอยู่ และห่างไกล การคมนาคมไม่สะดวก จำนวนตัวอย่างที่ส่งตรวจและพบเชื้อ ก็จะน้อยลงตามลำดับการพบโรคในพื้นที่จะเป็นตัวบ่งชี้ข้อหนึ่งถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวในการปฏิบัติงานควบคุมโรค

สำหรับสถานการณ์คนถูกสุนัขกัดในประเทศไทย นับว่าเป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญมาก คนที่ถูกกัด มีตั้งแต่บาดแผลเล็กน้อย แครอยซ้ำ รอยถลอกไปจนถึงต้องผ่าตัด เย็บแผล บางรายกระดูกหัก หรือต้องผ่าตัดหลอดเลือด ซ่อมกล้ามเนื้อ ซึ่งคงจะเช่นเดียวกับประเทศอื่น เขียวบางรายนอกจากเสียชีวิตแล้วที่รอดตายแต่ก็ยังพิการอีกมาก จำนวนคนที่ถูกสุนัขกัดอย่างแท้จริงมีเท่าไรไม่ทราบ เนื่องจากไม่ได้อยู่ในระบบที่ต้องรายงาน แต่จากการสำรวจของ ธวัน ชาแสงบงและคณะ ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างพบว่า ในรอบปีมีคนในพื้นที่ถูกสัตว์กัดร้อยละ 1.75 สัตว์ที่กัดคนร้อยละ 97 เป็นสุนัข หากคาดว่าคนภาคอื่น ๆ มีอัตราการถูกกัดเท่า ๆ กันแล้ว คาดได้ว่าปีหนึ่ง ๆ มีคนในประเทศไทยถูกสุนัขกัดปีละไม่ต่ำกว่า 1 ล้านคน และจากข้อมูลผู้ถูกสุนัขกัดแล้วมารับวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าของสำนักงานควบคุมป้องกันโรค เขต 3 จังหวัดชลบุรี ที่ สมหมาย แจ่มอัน และคณะได้วิเคราะห์ไว้ พบว่าผู้ถูกสุนัขกัดมีอายุตั้งแต่ 1 ปีไปจนถึง 90 ปี กลุ่มที่ถูกกัดสูงสุดเป็นเด็กอายุ 1 – 5 ปี รองลงมาเป็นเด็กอายุ 6 – 10 ปี ส่วนใหญ่ถูกกัดเป็นแผลเลือดออกที่ขา ที่สำคัญข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่งพบว่าคนที่ถูกสุนัขกัดส่วนใหญ่เกิดจากสุนัขที่มีเจ้าของโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากรายงานการสอบสวนผู้เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าในนั้นแสดงให้เห็นว่าลูกสุนัขอายุ 1 – 3 เดือนเป็นสาเหตุสำคัญของการเสียชีวิตเนื่องจากไม่คิดว่าลูกสุนัขจะเป็นโรคพิษสุนัขบ้าได้ ฤดูกาลที่ถูกกัดก็มีส่วนทำให้คนถูกกัดคิดว่าโรคนี้เป็นเฉพาะฤดูร้อนเท่านั้นจึงไม่สนใจที่จะไปหาหมอเพื่อรับการฉีดวัคซีน จำนวนคนที่ถูกสัตว์ที่เป็นบ้าหรือสงสัยว่าบ้ากัดแล้วมารับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า เพราะสถานบริการของกระทรวงสาธารณสุขมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี หากรวมสถานบริการของมหาวิทยาลัย และเอกชนด้วยแล้ว น่าจะประมาณปีละ 5 แสนคน มีผู้สำรวจว่าคนที่ถูกสัตว์กัด ซึ่งประมาณ 90% เป็นสุนัข จะไปพบแพทย์ และได้รับการฉีดวัคซีนประมาณ 30 % ดังนั้น จะมีผู้ถูกสุนัขกัดประมาณปีละ 1.17 ล้านคน (โดยคิดว่าสัตว์ที่กัดเป็นสุนัข 90 %) ซึ่งใกล้เคียงกับตัวเลขที่ประมาณไว้เบื้องต้นสถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในคน

กิตติกรรมประกาศ

ได้รับการสนับสนุนจากทุนส่งเสริมกลุ่มนักวิจัยอาชีพ ประจำปี 2546 ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

References

1. Wacharapluesadee S, Hemachudha T. Rabies diagnosis in human. J Med Assoc Thai 2005; 88: 859-66.
2. Lumlertdacha B, Wacharapluesadee S, Chanhom L, Hemachuda T. Bat lyssavirus in Thailand. J Med Assoc Thai 2005; 88: 1011-4.
3. Hemachudha T, Mitrabhadki E. Rabies. In: Davis L, Kennedy PGE, editors. Infection of nervous system. Oxford-Butterworth. Heinemann, 2000: 401-44